

eerima-tegusõna: üksi ja teistega

Sirje Mäearu

Eesti Keele Instituudi keelenõuandja

Eesti Keele Instituudi keelenõuandele tegusõnade kohta esitatud küsimused näitavad, et keeletarvitajaile valmistavad mõnikord raskusi *eeeri*-liitelised verbid. Paljude seesuguste võõrsufiksiga verbide kõrval või asemel saab vastava alussõna (või alustüve) olemasolul kasutada otsetuletisi või omaliitelisi tegusõnu. Nende tegusõnade vahel esineb mitmesuguseid suhteid. Olenevalt sõnast võib käibel olla üks või mitu tuletist, need võivad olla võrdväärised või on mõni teistest eelistatum. Ka tähenduselt võivad sellised verbid olla samased või (osaliselt) erinevad. Alljärgnevalt antaksegi väike ülevaade kõigi kolme tüüpi verbide ja nende omavaheliste seoste kohta.

eerima-tegusõnad

Eesti keeles on käibel palju *eeeri*-liitelisi tegusõnu, millest suur osa on tulnud saksa keele (ka vene keele) vahendusel. *eeeri*-liidet kasutatakse ka uute võõrpäritolu verbide vormistamiseks. Liitel on mitu kuju: *-eeeri-*, *-iseeri-*, *-fitseeri-*, nt *pensioneerima*, *organiseerima*, *elektrifitseerima*. Erinevad liitekujud on üldjuhul tingitud vormilistest ja häälikulistest põhjustest.¹ Enesekohast tegevust väljendava omasufiksi *-u* liitumine annab liitsufiksid *-eeru-*, *-iseeru-*, *-fitseeru-*, nt *doktooreeruma*, *lokaliseeruma*, *unifitseeruma*.

Samast tüvest lähtuvad ja vaid liitevariandilt erinevad rööpverbid on enamasti ka sama tähendusega, näiteks *absolutiseerima* ja *absoluteerima* ning *aktiviseerima* ja *aktiveerima*. Paljudel seesugustel juhtudel soovitavad keelekorraldajad eelistada lühemat *eeeri*-verbi. Mõnikord sisaldab verb veel muidki osiseid (nt vahenduskeelte liiteid), mis eesti keele seisukohast on üleaarused. Näiteks *ekspediteerima* → *ekspedeerima*, *grupifitseerima* → *grupeerima* (ka omaliiteline *grupitama* või omasõnatuletis *rühmitama*), *inventariseerima* → *inventeerima*, *maksimaliseerima*, *maksimiseerima* → *maksimeerima*, *minimaliseerima*, *minimiseerima* → *minimeerima*, *objektiviseerima* → *objektiveerima*, *optimaliseerima*, *optimiseerima* → *optimeerima*, *prioritiseerima*, *prioritiseerima* → *prioriseerima*. Sama kehtib ka *eeru*-verbide kohta, nt *maskuliniseerima* → *maskuleeruma*, *relativiseerima* → *relativeeruma*.

Võõrtüvelisest teonimest, nt *(ats)ioon-*, *aaž-lõpulisest*, lähtuval tegusõnale tuleks eelistada selle teonime aluseks olnud verbi, nt *(inaugureerima > inauguratsioon >) inauguratsioonima* → *inaugureerima*, *(monteerima > montaaž >) montaažima* → *monteerima*, *(masseerima > massaaž >) massaažeerima* → *masseerima*.

Pikemast verbist ei saa loobuda, kui tüve eri kujudega on seotud ise tähendused, nagu näiteks *harmoniseerima* 'muusikas: meloodiale saadet kujundama' ja *harmoneerima* 'kooskõlas olema, kokku sobima, kokku kõlama'. Olgu öeldud, et seaduste puhul on õige kasutada verbi *harmoneerima* või eesti tegusõna *ühtlustama*: *Kas Eesti seadused on harmoneeritud / ühtlustatud Euroopa Liidu seadustega?* Samuti ei sobi näiteks lühem *audeerima* pikema *auditeerima* 'sõltumatu arvamuse andmiseks ettevõtte finantsolukorda uurima' (< ingl *audit*) asemele, sest *audeerima* tähendab hoopis 'kuulama ja kuuldut mõistma' (< ld *audire*).

¹ Vt Silvi Vare, Võõrliiteid ja seotud võõrtüvesid eesti keeles. – TEA koolisõnastik. Võõrsõnad. Tallinn: TEA, 2006, lk 653.

Pikem verb *duplitseerima* on *dubleerima*-verbi sünonüümina mõõndav vaid tähenduses 'kahekordistama'². Muude tähenduste korral sobib *dubleerima* – teisekeemplari valmistama; midagi paralleelselt tegema; (teisendatult) kordama; dubleed lööma; helifilmi kõneteksti teise keelde seadma; tehnikas: odavast metallist eset väärismetalli kihiga katma; teatris: teise näitlejaga vaheldumisi samas osas esinema; erilisi omadusi nõudvas episoodis põhinäitlejat asendama; tekstiilis ja rõivastuses: kaht v enamat lõnga v riiet ühendama.

Olgu siinkohal räägitud ka ühest ortograafilisest komistuskohast. Keeletarvitaja jaoks on raske tegusõna *struktureerima* ja sellest eesliite abil saadud tuletis *restruktureerima* (ehk *ümber struktureerima*) õigekiri. Erinevalt sõnadest *konstrueerima* 'tarindama, kokku seadma, ehitama' ja *destrueerima* 'lammutama, normaalstruktuuri vigastama', mis on moodustatud ladina verbide põhjal (vastavalt *construere* ja *destruere*), lähtuvad *struktureerima* 'struktuurilt korrastama v liigendama' ja *restruktureerima* inglise verbidest (vastavalt *structure* ja *restructure*, kusjuures *structure* on saadud samakujulisest nimisõnast, mis Oxfordi sõnastiku järgi pärineb kas prantsuse või ladina keelest). Nendes sõnades tuleb *eeri*-liite ees kirjutada *r*-täht: *struktureerima*, *restruktureerima* ehk *ümber struktureerima*.

ima-tegusõnad

Paljude *eeri*- ja *eeru*-liiteliste verbide kõrval või asemel saab vastava alussõna (või alustüve) olemasolul moodustada lühemaid *ima*-verbe. Niisuguseid tuletisi annavad eeskätt nimisõnad, nt *apostill* > *apostillima* 'apostilliga kinnitama', *dispetš* > *dispetšima* 'tööd kiiresti, olukorrale vastavalt korraldama', *narkoos* > *narkoosima* 'meditsiinis: narkoosi esile kutsuma'. Peale nimisõna on mõnikord tuletusaluseks seotud võõrtüvi (ei käibi iseseisva sõnana), nt *sünkroon*- 'sünkroon(ili)ne, samaaegne' > *sünkroonima* 'sünkroonseks tegema, sünkroniseerima'. Sellist tuletust, kus tüvi võetakse kasutusele teises sõnaliigis ilma tuletusliiteid rakendamata, nimetatakse nulltuletuseks ehk otsetuletuseks ehk konversiooniks³.

Otsetuletust propageeriti juba 1930. aastail. Näiteks soovitas Johannes Aavik seda oma „Eesti õigekeelsuse õpikus ja grammatikas” (1936), samas aga märkides, et *-eer-* võib ära jääda ainult siis, kui on olemas nimisõna, millest saab tuletada *ima*-lõpuga verbi, nt *analüüs* – *analüüsima*, *kontroll* – *kontrollima*, *protest* – *protestima*, *reklaam* – *reklaamima*. Liialdus oleks Aaviku arvates aga nt *deklaamima* pro *deklameerima*, *defiinima* pro *defineerima*, *monopoolima* pro *monopoliseerima*, *süsteemima* pro *süsteemiseerima*. Küll näeb ta võimalust omaliite kasutamiseks, nt *monopolistama*, *süsteemistama*, *populaaristama*.⁴ Rohkelt esitavad seda laadi verbe näiteks „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat” (1925–1937) ja Elmar Muugi „Väike õigekeelsus-sõnaraamat” (esimene trükk 1933). Uuesti hakati otsetuletust soovutama 1960. aastate teisest poolest⁵, sedalaadi verbe esitavad kronoloogiliselt suurenevas mahus 1960., 1976., 1999. ja 2006. aasta õigekeelsussõnaraamat.

eerima-verbidest on otsetuletised soovitatavamad näiteks järgmistel juhtudel: *analüseerima* → *analüüsima*, *antiseptitseerima* → *antiseptima*, *apostilleerima* → *apostillima*, *diagnostitseerima*, *diagnoseerima* → *diagnoosima*, *dispetšeerima* → *dispetšima*, *emaileerima* → *emailima*, *etiketeerima* → *etikettima*, *katalogiseerima* → *kataloogima*, *komposteerima*

² Peale *duplitseerima* (< ld *duplicare*) ja *dubleerima* (< pr *doubler*) kasutatakse kahekordistamise tähenduses ka verbi *topeldama* (< sks *topeln*) ning argikeeles sõnast *duubel* (< *dublett* < pr *doublet*) lähtuvat verbi *duubeldama*.

³ Vt Mati Erelt, Reet Kasik, Helle Metslang, Henno Rajandi, Kristiina Ross, Henn Saari, Kaja Tael, Silvi Vare. Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Trükki toimetanud Mati Erelt (peatoimetajana), Tiiu Erelt, Henn Saari, Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995, lk 420.

⁴ Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika. Koost. Johannes Aavik. Noor-Eesti Kirjastus Tartus, 1936, lk 20.

⁵ Vt Tiiu Erelt, Terminõpetus. Tartu Ülikool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 184.

'kompostiks tegema' → *kompostima*, *litsentseerima* → *litsentsima*, *narkotiseerima* → *narkoosima*, *protseerima* → *proteesima*, *segmenteerima* → *segmentima*, *sorteerima* → *sortima*, *toneerima* → *toonima*. Viimastes õigekeelsussõnaraamatutes, ÕS 1999-s ja ÕS 2006-s, ilmneb eelistus kas otsese soovitusena (nt *normeerima*, parem *normima*; *sorteerima*, parem *sortima*) või ka selles, et *eerima*-verbi enam ei anta ja esitatakse üksnes otsetuletis (sama kehtib ka omaliiteliste tegusõnade kohta, vt allpool). Kui võrrelda viimaseid ÕS-e varasematega, siis on näha, et lühiverbid jätkavad samatüveliste *ee*-verbide kõrvaletõrjumist.⁶

Võõrliitiga verb ja otsetuletis võivad käibida võrdsete variantidena, nt *aktsepteerima* ja *aktseptima*, *amnesteerima* ja *amnestima*, *anesteseerima* ja *anesteesima*, *anketeerima* ja *ankeetima*, *debateerima* ja *debattima*, *diferentseerima* ja *diferentsima*, *krüpteerima* ja *krüptima*, *positsioneerima* ja *positsioonima*, *programmeerima* ja *programmima*, *protesteerima* ja *protestima*, *sertifitseerima* ja *sertima*, *standardiseerima* ja *standardima*, *sekvestreerima* ja *sekvestrima*. Viimase näite *sekvestrima* tuletusaluseks oleva *number*-tüübi sõna tõttu on tuletis üsna raskepärane, vrd analoogsed *eerima*-verbide kõrval või asemel käibivad *filtrima*, *kaliibrima*, *katastrima*, *sekvestrima*, *tiitrima*. Õigekeelsussõnaraamatu sisesi võidakse üht varianti teisele siiski eelistada. See nähtub sellest, kumma sõna juures on põhjalikum seletus. Näiteks *arhiveerima* on seletatud ÕS 2006-s sõnaga *arhiivima*, mille juures on pikem selgitus: arhiivi panema, arhiivi jaoks korrastama; informaatikas: andmete säilituskoopiad talletama. Seega on ÕSi-sisene eelistus otsetuletisel. Näiteks *debateerima* ja *debattima* puhul on sõnaraamatusisene eelistus aga *eerima*-verbil: *debattima* 'debateerima', *debateerima* '(avalikult) vaidlema, debatis osalema'.

Vajaduse korral võib alustüvi teiseneda sobivavormiliseks, nt lüheneda: *anesteesia* > *anesteesima*, *amnestia* > *amnestima*. Esineb ka alustüve vokaali pikenemist: *faktor* 'vahendajapank' > *faktoorima* 'tarneid vahendama', *monitor* > *monitoorima*. Viimase asemel peavad keelekorraldajad paremaks eesti oma verbi *seirama*.

Võõrtüvelised otsetuletised, mis lähtuvad tegusõna- või omadussõnatüvest, võivad alusnimisõna puudumise tõttu tunduda argikeelsed⁷, nt *identima* 'identifitseerima', *installima* 'installeerima', *ratsima* 'ratsionaliseerima', *skannima* 'skaneerima'. Osa selliseid verbe kuulubki praegu veel argikeelde, nt *kommima* '(Internetis) kommenteerima', *funktsima* ja *funkama* 'funktsioneerima'. Küllap argikeelsuse assotsiatsiooni tõttu on tegelikult keeletarvituses ka sponsoritegevuse märkimiseks kasutatud pigem pikemaid verbe, nt *sponsoriseerima*, *sponsoreerima*, *sponseerima*. Keelekorraldajad soovitatavad siiski kasutada kas tüvest *spons*- saadud *ima*-verbi *sponsima* või ladina verbikujust *spondere* lähtuvat varianti *spondeerima*. Mitu verbivarianti on käibel ka andmete digitaalkujul esitamise väljendamiseks: *digitaliseerima*, *digiteerima*, *digima*. Enne nende juurde minekut vaadelgem veel omadussõna *digitaalne*.

Eesti omadussõna *digitaalne* on saadud, liites ladina omadussõna *digitalis* 'sõrme, varba' (< *digitus* 'sõrm, varvas') eestipärastatud kujule sufiksi *-ne*: *digitaal-* + *-ne* > *digitaalne* 'sõrmede abil toimuv'. Inglise keeles on ladinalähtesele omadussõnale lisandunud infotehnoloogiatähendus 'numbriline, number-', mis on jõudnud ka eesti keelde ja teistesse keeltesse. Just seda tähendust edastava omadussõna ja nimisõna ühendite asemel ja kõrval kasutatakse eesti keeles liitsõnu, kus täiendiks on omadussõna liiteta tüvi *digitaal-*, nt *digitaalne salvestus* ja *digitaalsalvestus*, *digitaalne allkiri* ja *digitaalallkiri*. Liitsõna

⁶ *eerima*-verbide esituse kohta 1976. ja 1999. aasta ÕS-is vt Sirje Mäearu, *eerima*-verbide keelekorraldussõnaraamatus. – T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik, Keelenõuanne soovitab. Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn, 1996, lk 42–47; <http://keeleabi.eki.ee/artiklid/eerima1.html>.

⁷ Vt Tiiu Erelt, Terminiopeetus. Tartu Ülikool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007, lk 185.

koosseisus on omadussõnatüvi lühenenud veelgi, kuni teise silbini: *digi(taal- > Ø) > digi-*, nt *digisalvestus*, *digiallkiri*. Algul argivariandina käibinud lühendtüvi on nüüdseks kirjakeeles oma koha leidnud.

Samasugune lühenemine on aset leidnud tegusõnas: *digitaliseerima* → *digiteerima* → *digima*. Viimast üldkeele sõnaraamatud veel ei kajasta, kuid ta leidub Arvi Tavasti ja Vello Hansoni „Arvutikasutaja sõnastikus” (alates 2003. aastal ilmunud 3., parandatud ja täiendatud trükist). Ka näitab tegelik keelekasutus, et sõna on käibel: *digitavad objektid; säilikud, mis on mikrofilmitud või digitud*. Peale nende tegusõnade on näha ka omaliitega moodustatud verbi *digitaalstama*. ÕS 2006 esitab verbikuju *digiteerima*.

Omaliitega tegusõnad

Peale otsetuletiste saab *eeri-* ja *eeru-*verbe vastava alussõna (või alustüve) olemasolul asendada ka oma, nt *da-* (või *-du*), *sta-* (või *stu-*), *tse-*liite abil moodustatud tegusõnadega.

Sufiksud liituvad nimisõnatüvele, nt *struktuur* : *struktuuri* + *-sta* > *struktuuristama*, *euro* + *-stu* > *eurostuma*, *kateeter* + *-da* > *kateeterdama*, *moraal* + *-tse* > *moraalitsema*. Vajaduse korral võib see lüheneda, nt *poliitika* > *poliititsema*, *iroonia* > *iroonitsema*. Tuletusalusena toimib ka omadussõnaline seotud tüvi, millele lisandub *-i*: *aktuaal-* + *-i* + *-sta* > *aktuaalistama*⁸, *radikaal-* > *radikaalistama*, *universaal-* > *universaalistama*, *absoluut-* > *absoluudistama*, *efektiiv-* > *efektiivistama*, *intensiiv-* > *intensiivistama*, *familiaar-* + *-tse* > *familiaaritsema*.

eerima- või *eeruma-*verbidest on paremad näiteks järgmised omaliitelised tegusõnad: *efektiviseerima* → *efektiivistama*, *europaliseerima*, *europaseerima*, *europaiseerima* → *euroopastuma*, *fokuseerima* → *fookustama*, *pankroteerima* → *pankrotistuma*.

Võrdsete variantidena käibivad näiteks *amerikaniseerima* ja *ameerikastuma*, *internetiseerima* ja *internetistama*, *ironiseerima* ja *iroonitsema*, *islamiseerima* ja *islamistama*, *kateteriseerima* ja *kateeterdama*, *komposteerima* '(piletit) mulgustama, täksima' ja *komposterdama*, *moraliseerima* ja *moraalitsema*, *polemiseerima* ja *poleemitsema*, *radikaliseerima* ja *radikaalistama*, *struktureerima* ja *struktuuristama* (näha on ka *struktuurima-*verbi), *pitseerima* ja *pitserdama*. Samuti nt *eeru-*teigusõnad *aktiviseerima* ja *aktiivistama*, *internetiseerima* ja *internetistama*, *islamiseerima* ja *islamistama*, *radikaliseerima* ja *radikaalistama*. Võõr- ja omasufiksiga paarikutel on sama tähendus.

Mõnel juhul on käibel rohkem verbivariante, nt annab ÕS 2006 lühema ja pikema *eerima-*verbi ning omaliitelise tuletise: *absoluteerima*, *absolutiseerima* ja *absoluudistama*; *aktiveerima*, *aktiviseerima* ja *aktiivistama*. Ka nende variantide tähendused on samad: vastavalt 'absoluutseks pidama v muutma' ja 'elavdama'.

Verbides võib osaleda näiteks nii võõromadussõna tüvi (tulemuseks on otsetuletis) kui ka võõrnimisõna (tulemuseks on omaliitega verb), nt *aromatiseerima* ning *aromaatima* ja *aroomistama*. Tähendus kattub siinsete näidete puhul vaid osaliselt: *aromatiseerima* 'lõhnavaks tegema, lõhnastama; keemias: mittearomaatset ühendit aromaatseks ühendiks muutma; aromaatsüivesinike sisalduse suurendamiseks naftat töötlemata' ja *aroomistama* 'aromatiseerima' on täissünonüümid, *aromaatima* katab vaid *aromatiseerima* keemiatähendust.

⁸ Mall on üsna aktiivne soome keeles (*aktuaalistaa*, *kriminaalistaa*, *legaalistaa*, *normaalistaa*, *radikaalistaa*, *sosiaalistaa*), vt nt „Soome-eesti suursõnaraamat”. Võib-olla on see mõjutanud ka eesti malli hoogsamat kasutamist.

Osasünonüümid on nt *politiseerima* 'poliitiliseks tegema; poliititsema' ja *poliititsema* 'poliitika üle targutama'. Bürokratliku käitumise kohta on tervelt kolm verbi, igal oma tähendusnüanss: *bürokratiseeruma* 'bürokratlikuks muutuma', *bürokraadistuma* 'bürokraadiks muutuma', *bürokraaditsema* 'bürokraati mängima'.

Erineva sisuga on ka *registreerima* 'kirja panema, üles märkima, sisse kandma' ja *registerdama* 'registrisse kandma'. Esimesena nimetatu kõrval on näha ka otsetuletist *registrima*, mis tuletusaluseks oleva *number*-tüübi sõna tõttu on üsna raskepärane (vt ka eespool toodud analoogseid näiteid). Argikeeles kasutatakse lühiverbe *regama* ja *regima*, millest üks või teine võib ajapikku leida koha kirjakeeles.

Spontaanne keeletarvitus

Millised on uute verbide moodustamise tendentsid? On näha igasuguseid, nii lühemaid kui ka pikemaid variante, nt *parametriseerima*, *parametreerima* ja *parameetrima* 'parameetreid muutma', *versioniseerima*, *versioneerima* ja *versioonima* '(arvutiprogrammi vm) uut versiooni tegema'; *fragmentariseerima*, *fragmenteerima* ja *fragmentima* 'fragmentideks jagama'. Eelistada võiks otsetuletisi.

Spontaanne keeletarvitus näib ühelt poolt eelistavat keerulisemat sufikstuletust, moodustades võõrtüvedest verbe eeskätt võõrliidetega ja peljates rakendada omaliiteid või otsetuletust: näiteks *nokauteerima* ja *europiseerima*, mille asemel on paremad *nokautima* ja *europastama*. Vahel ei teata või unustatakse ära, et võõrsufiks ei või liituda eesti tüvele⁹: *pudeleerima* → *pudeldama*, *arvutiseerima* → *arvutistama*, *raalistama*.

Teiselt poolt moodustatakse olemasolevate *eerima*-verbide kõrvale igati sobivaid *ima*-verbe, nt *steriliseerima* – *steriilima* (halvasti *steriilitud* süstlad), *homogeniseerima* – *homogeenima* 'homogeenseks tegema', *tarifitseerima* – *tariifima* 'tariife kindlaks määrama', ja omaliitega verbe, nt *spetsifitseerima* – *spetsiifistama* 'üksikasjalikult esitama, spetsiifilisi iseärasusi määrama'.

⁹ Vt Tiiu Erelt, Kas hakkame eesti keelt tõhuseerima? Õiguskeel 2007, 1; <http://www.just.ee/30201>.